

BÖLÜN MÜŞ BENLİK SORUNU

-William James Düşüncesinde-

Ahmet Hamdi İŞCAN

eski
reni
YAYINLARI

EskiYeni Yayınları: 129

BÖLÜNMEŞ BENLİK SORUNU
-William James Düşüncesinde-

Ahmet Hamdi İŞCAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Haziran 2022

ISBN: 978-625-7673-41-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BÖLÜN MÜŞ BENLİK SORUNU

-William James Düşüncesinde-

Ahmet Hamdi İŞCAN

Ankara 2022

Ahmet Hamdi İŞCAN

1996 yılında Ankara'da doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise tahsilini Ankara'da tamamladı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2019 yılında mezun oldu. Mezun olduğu sene aynı fakülte de Felsefe Tarihi'nde yüksek lisansa başladı. 2020-2021 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığında tashihçi olarak görev yaptı. 2021 yılının sonlarında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevliliğine atandı. 2022 yılında "*William James Düşüncesinde Bölünmüş Benlik Sorunu*" adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı.

ÖN SÖZ

Düşüncenin serencamı içerisinde “benliğin” ne olduğu, nasıl oluştuğu ve neye karşılık geldiği her zaman tartışılan bir mesele olmuştur. Başlangıçta felsefi ilginin bir nesnesi olmayan, başka bir deyişle ilk olarak anlamlandırmaya kendisinden değil çevresinden başlayan insan, zamanla düşüncenin merkezine kendisini, yani benliğini yerleştirmiştir. Kadim dönemlerde üst, yüce ya da aşkın bir varlığın belirleniminde olan, hakikate ulaşmada bir araç olarak görülen ve bu yönleriyle müstakil bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmayan benlik; Modern Çağ ile birlikte her şeyi kontrolü altına alan bir konuma yükselmiş, başka bir deyişle bir araç olmaktan çıkarak kendi başına bir sistem ya da bir sistemin zorunlu unsurlarından biri haline gelmiştir.

Felsefi bir problem olması açısından ebedi bir karakter taşıyan, zamanın ruhu doğrultusunda her zaman yeni perspektiflerle ele alınan benlik; doğrudanlığıyla bize oldukça açık, ancak belirsizliğiyle de bize bir o kadar kapalı/gizli bir noktayı seslendirir. Benliğin içerisinde bulunduğu bu durum, onun hem verili hem keşfedilebilir hem de inşa edilebilir yönlerini ifşa eder. Buna ilaveten felsefi, psikolojik ya da dini perspektiflerden ele alındığında benliğin söz konusu perspektiflere göre şekillenmesi de onu dilediğimizce yoğurabileceğimiz bir hamura benzetmeyi mümkün kılar. Nitekim Sartre’in insan hakkında söylediği şu sözler benlik meselesini ele almanın zorluğunu açıkça ortaya koyar: “İnsan hiçbir zaman olduğu şey değildir. Olacağı, olmayı dilediği şey henüz olamamıştır. Bir şey olur olmaz onu aşar ve aştığını ancak ölü bir madde olarak görür.

Kendinin önünde ve ardındadır ama hiçbir zaman kendisi değildir.” Bu açıdan benlik; kaplumbağayı geçen ya da arkasında kalan ama onu hiçbir zaman yakalayamayan Akhilleus’ın ya da kaçan prensesi yakalamak için yedi fersahlık çizmelerini giyen ve bu yüzden prensese hiçbir zaman ulaşamayan kralın durumuna benzer. Benliğin ele avuca gelmeyen, ona ulaşılamayan söz konusu durumuna rağmen hem bireysel olarak insanın hem de entelektüel olarak girişimin merkezinde bulunması, benlik meselesinin insan için ne kadar vazgeçilemez bir konumda bulunduğunu gözler önüne serer. Söz konusu vazgeçilmez konumu “devamlılık” düşüncesine yönelik bir isteğin ürünü olarak yorumlamak mümkündür. Nitekim eşyaların anlamını devamlılık ile kazandığı düşünülduğünde, benliğin de insanın kendisini bir devamlılık içerisine yerleştirme, kendisine bir yer belirleme/yer tutma çabasının ürünü olduğu fark edilebilir.

İnsan için bu denli önemli bir konumda bulunan benlik meselesi felsefi, kültürel ve bilimsel birikimlere rağmen günümüzde hala belirsizliğini korumaktadır. Özellikle psikolojinin ayrı bir dal olarak yeşermesiyle birlikte benlik meselesi, teorik düşüncelerin ötesine geçerek insanı anlamının zorunlu koşulu haline gelmiştir. Buna ilaveten hastalıkların büyüsel açıklamalarla değil bilimsel perspektiften incelenmesiyle birlikte benlik daha derin incelemelerin konusu olmuştur. Tam bu noktada popülerlik kazanan kavramlardan birisi “bölünmüş benliktir.” Benliğin yaşadığı gerilimli hali ifade eden bölünmüş benlik, insanın deneyimlediği bir durum olması bakımından benliğin tarihi kadar eskiye gitse de bir terim olarak tartışılması yenidir.

Çalışmamızda bölünmüş benlik meselesi James perspektifinden ele alınmış, söz konusu kavramın *teorik, pratik/psikolojik* ve *terim* olmak üzere üç veçhesi ön plana çıkarılmıştır. Bölün-

müş benliğin anlaşılabilmesi için giriş bölümünde konunun önemi ve amacı dile getirilmiş, birinci bölümde ise James'in teorik boyuta yönelttiği eleştirilerin zemini sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde söz konusu zeminden hareketle James'in bölünmüş benliğin teorik boyutuna yönelik eleştirileri zikredilerek bölünmüş benliğin pratik alandaki tezahürleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bölünmüş benlik düşüncesindeki radikal değişim anlamına gelen bir terim olarak kullanılmış ve James düşüncesinde böyle bir değişimden bahsedebilmenin imkânı sorgulanmıştır.

Bu çalışmada konunun belirlenmesinden işlenmesine ve son hale getirilmesine kadar her türlü desteği veren, yapıcı eleştirileri ve düşünceleriyle yol gösteren ve yönlendiren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Celal TÜNER'e, meselelere yaklaşırken yeni perspektifler kazanmamı sağlayan Prof. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR'e, sayın Doç. Dr. Nihat DURMAZ'a, hiçbir zaman ilgi ve desteğini eksik etmeyen, çalışmamın neticelenmesinde önemli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Tuba Nur UMUT'a, başından beri her türlü düzenlemelerde yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Zehra EROĞLU'na, son olarak da çalışma süresince maddi-manevi yardımlarda bulunmalarının ötesinde değişen ruh halleri ve bölünmüş benliğime tahammül eden aileme teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

WILLIAM JAMES DÜŞÜNCESİNDE BENLİK TASAVVURU 25

1.1. Bilinç Akışı	26
1.1.1. Her Bilinç Hali Kişisel Bilincin Bir Parçasıdır	29
1.1.2. Her Kişisel Bilinç İçinde Durumlar Daima Değişir	31
1.1.3. Her Kişisel Bilinç İçinde Düşünce Duyusal Olarak Sürekli-dir	32
1.1.3.1. Bir Zaman Boşluğu Olduğunda Bile Bilinç, Aynı Benliğin Başka Bir Parçası Olarak Kendisini Önceki Bilince Aitmiş Gibi Hisseder	32
1.1.3.2. Bilinç Akışında Bir Andan Diğerine Olan Değişim Kesinlikle Ani Değildir	33
1.1.3.2.1. Asli ve Geçişli Haller	34
1.1.3.2.2. Nesnenin Saçakları	37
1.1.4. Bilinç Her Zaman Nesnesinin Bir Kısmıyla Diğerinden Daha Çok İlgilenir.....	44
1.2. Mizaçlar ve Evren Tasavvurları	46
1.2.1. James'in Bircilik ve Çoğulculuk/Çokçuluk Eleştirisi ve Orta Yolcu Tavrı...	50
1.3. Benlik	58
1.3.1. Ampirik Benlik/Bilinen Benlik	59
1.3.1.1. Ampirik Benin Unsurları	60
1.3.1.2. Benliğin His ve Duygula/nımla/rı	64
1.3.1.3. Farklı Benliklerin Rekabet ve Çatışması	65
1.3.2. Saf Ego/Bilen Benlik	71

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLÜN MÜŞ BENLİK SORUNU -----	87
2.1. Düşünce Tarihinde Bölünmüş Benliğin İzleri -----	89
2.2. James'in Düalist Düşüncelere Yönelik Eleştirileri -----	97
2.3. James'in Bölünmüş Benliğe Yönelik Düşünceleri -----	105
2.3.1. Sağlıklı Zihin -----	106
2.3.2. Hasta Ruh -----	112
2.3.3. Bölünmüş Benlik ve Birleşme Süreci -----	116
2.4. James Düşüncesindeki Bölünmüş Benlik -----	123
2.4.1. Promethean Pragmatist Benlik ve Anti-Promethean Mistik Benlik -----	127
2.4.2. James Düşüncesindeki Bölünmüş Benlik İddialarına Yönelik Eleştiriler -----	146
SONUÇ -----	155
KAYNAKÇA -----	167